

Una constel·lació editorial

 quaderndelesidees.press/una-constel·lacio-editorial/

October 6, 2015

Imatge: Seu de l'editorial Planeta, propietari del Grup 62, Darz Mol.

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Edificio_planeta.jpg

La crisi econòmica que encara estem vivint va fer saltar pels aires un sector que, pel que fa al català, ja vivia prou angúnies i incerteses. La conseqüència ha estat un panorama fragmentat en una plèiade de petits segells editorials.

El “Big bang” de l’edició en català

A les acaballes del 2006, un dels segells editorials catalans més emblemàtics, Edicions 62, patia la seva segona crisi econòmica. Cinc anys enrere, la Caixa ja va prendre el control del 56% de les accions de l’editorial. I tanmateix, potser com a conseqüència d’una política que havia sacsejat els mercats anglosaxó i hispànic, aquell 2006 Grupo Planeta i Grup Enciclopèdia Catalana van entrar en l’accionariat, aportant-hi les seves pròpies editorials en català —algunes de tan prestigioses com Proa, Pòrtic, Columna o Destino— i formant un conglomerat que a partir de llavors havia de monopolitzar la majoria del mercat editorial en llengua catalana. Més endavant, el 2013, la Caixa va vendre les seves accions a Planeta i Enciclopèdia Catalana va reduir la seva aportació, amb la qual cosa el 79% de l’empresa passava a les mans del gran mostre editorial de la família Lara, una situació que des de diversos àmbits es va veure com una amenaça a la literatura i la llengua catalanes.

La polèmica desllorigada va ser prou important entre partidaris i detractors. A banda del perill que suposa per a la cultura la manca de matís —i per al món empresarial la manca de competència—, el prestigi que Planeta ha anat acabalant al llarg dels anys no radica pas en la qualitat sinó en la quantitat: la família Lara sempre s’han vantat del seu olfacte a l’hora de trobar els *best-sellers* que convencin el gran públic, o bé a l’hora de convèncer-lo que els seus premis —fruits d’una operació de màrqueting més que no

pas d'un judici intel·lectual rigorós —són de lectura indispensable. Per tant, semblava que el mercat català corria el risc de la banalització i la minorització al costat del mercat en castellà. En aquells moments, en un reportatge de *La Vanguardia*, el director d'**Angle Editorial**, Eudald Tomasa, expressava els seus dubtes: «Para el panorama editorial, la fusión es una mala noticia. Todo proceso de concentración lleva a un monopolio y, por tanto, la competencia que se hacían entre ellas las tres editoriales— Planeta, Enciclopèdia y 62— de pronto desaparece. Desde el punto de vista cultural, ello provocará probablemente que acaben silenciándose opciones que hasta ahora esta misma competencia estimulaba, como apuestas editoriales por nuevos autores. Para las editoriales independientes, por una parte es una amenaza, porque el monopolio no favorece a nadie; pero también nos brinda una gran oportunidad: defender nuestros valores, que son apuestas por la calidad y la cultura, hacer que brillen con luz propia.»¹ En canvi, al mateix article, Isabel Martí de l'editorial **La Campana** —que ha demostrat el seu olfacte al llarg dels anys amb apostes guanyadores com Albert Sánchez Piñol o Jonas Jonasson— ho veia amb una mica més de positivisme: «Seguramente vivimos el final de la etapa de las editoriales nacidas de una situación anómala, poco empresarial, y en muchos casos resistencial. Ahora toca otra época, de más eficacia empresarial, como ocurre en las otras culturas del mundo, que tienen un estado que las ayuda, pero también unos planteamientos empresariales de solvencia y rentabilidad. La concentración nos hace iguales a lo que ocurre en el resto del mundo. Por otro lado, pienso que es bueno que unas empresas que no se significan demasiado por su catalanismo compren cultura catalana. Eso significa que la cultura catalana también puede ser negocio.»²

L'oligopoli del Grup 62, però, no va ser l'única conseqüència de la crisi en el mercat català: «A principi del 2008, el director general del Grup 62 anunciava la creació d'una gran distribuïdora de llibres en català, Àgora Solucions Logístiques, amb una participació del 60% del Grup 62 i un 40% d'Enciclopèdia Catalana. [...] Els segells de Planeta (Columna, Planeta català i Destino català), havien previst d'abandonar Arc de Berà, que els distribuïa, per incorporar-se a Àgora després de Sant Jordi del 2008. Per a Arc de Berà, que havia estat la distribuïdora de llibres en català més important del sector, la pèrdua d'aquests segells implicava una reducció significativa de la facturació»³, escrivia la periodista Montserrat Serra en un article publicat recentment a VilaWeb, indispensable per entendre tota la situació. Finalment, tot i una reestructuració, Arc de Berà tancava el 2010, i la resta de segells que duia al seu càrrec van haver de començar a formar aliances per sortir-se'n pel que fa a la distribució.

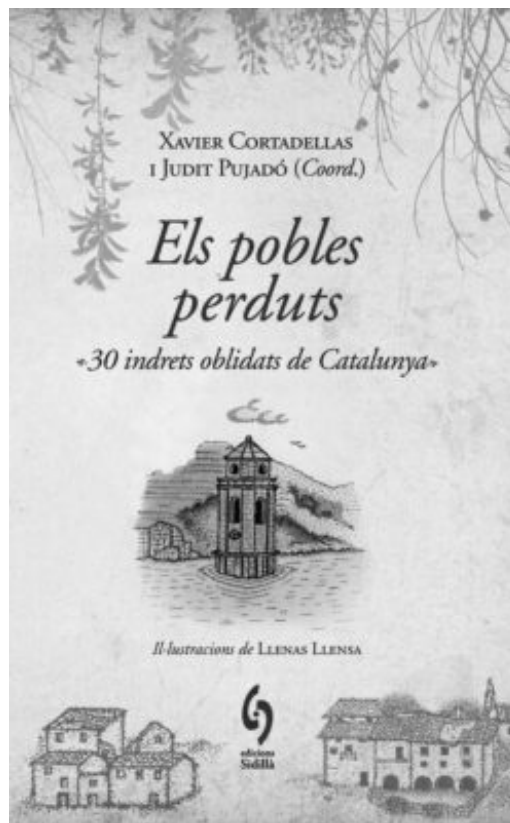
Curiosament, però, aquesta gran concentració editorial amb el temps va provocar una reacció contrària a la que podríem haver esperat: un esclat, una mena de *big bang* que, nou anys després, ha conduït a tota una constel·lació de petits segells nascuts amb una idiosincràsia molt particular, adaptada als temps que corren, que amb estratègies de mercat un pèl diferents miren de fer-se un forat a les prestatgeries d'un país que edita molt però llegeix poc. I sempre, això sí, amb (gairebé) l'únic objectiu de sobreviure.

La crisi de la classe mitjana

De fet, si fem una mica de retrospectiva dels anys vuitanta, al mercat en català ja existien projectes editorials ben petits que anaven creixent a poc a poc. Per exemple **Quaderns Crema**, una aposta personal del desaparegut Jaume Vallcorba, que va anar forjant un catàleg respectat gràcies a un bon gust excel·lent en la tria, amb traduccions d'autors clàssics internacionals de primera línia (Stefan Zweig, Oscar Wilde, Edgar A. Poe, Ovidi, Txékhov...) i autors catalans contemporanis que – amb Quim Monzó al capdavant – eren garantia d'unes vendes que mantenien el negoci: Sergi Pàmies, Francesc Parcerisas, Ponç Pons, Empar Moliner... I, a més, atenent diversos gèneres (narrativa breu, novel·la, assaig, poesia, teatre), amb rigor i molta cura en l'edició, que destacava per la recuperació d'autors clàssics catalans com Ausiàs March, JV Foix o Eugeni d'Ors.

Rosa Maria Piñol, la periodista encarregada del reportatge per a *La Vanguardia* esmentat anteriorment, feia un repàs a la situació dels segells restants: «Al margen de la obligada reorganización que en las próximas semanas se irá concretando en el seno del nuevo gran grupo, lo cierto es que su misma creación dibuja un panorama muy distinto del mapa editorial en lengua catalana. Los grupos 62 y Enciclopèdia eran hasta ahora los dos mayores (el primero, también con sellos en lengua castellana) y, tras su fusión, sólo quedarán editoriales independientes de dimensión mediana o pequeña, como Quaderns Crema, La Campana, Edicions de 1984 o Angle Editorial, entre las que tienen su sede en Barcelona, y Pagès, Cossetània, Tres i Quatre, Bromera, Eumo y Moll, por citar algunas de las que editan desde otras zonas de Catalunya o fuera de ella. Además de los sellos dependientes de grupos en castellano, como La Magrana (Grupo RBA) o Rosa dels Vents (Grupo Random House Mondadori). Ello sin contar con importantes editoriales dedicadas al libro infantil y juvenil (Cruïlla), al libro de texto (Teide, Vicens Vives) o especializadas en la publicación de clásicos o estudios históricos (Barcino, Publicacions de l'Abadia de Montserrat).»⁴

Per sort, de tots aquests segells només hem de lamentar el tancament de Moll, a les Illes Balears. A més, el fet que el mercat es concentrés d'una forma tan definitiva provocava que els futurs projectes editorials haurien de replantejar-se l'estratègia. Calia, d'altra banda, utilitzar altres formes de difusió: les noves tecnologies ja eren una realitat pel que fa als seus aspectes positius i negatius –sobretot pel que fa a la distribució, amb la competència directa i brutal del gegant Amazon–, i no es podia obviar la seva forta influència. I un aspecte molt important, que en les indústries culturals havia esdevingut

Imatge: *Els pobles perduts*, una de les originals apostes d'Edicions Sidillà.

clau en aquesta crisi i reformulació: el model vell de la «classe mitjana» editorial ja no era viable, calien nous enfocaments per, com a mínim, frenar la davallada. Si més no, essent més petits i menys diversificats.

Un segell per a cada gènere

Des de *Quadern* hem estat molt atents els darrers anys a aquest esclat editorial. Sense anar gaire lluny, en el número 187 ([pdf](#)) ens fèiem ressò de l'aparició de **Males Herbes**, un segell ben peculiar que naixia a partir d'una revista i un blog dedicats al terror i la ciència-ficció. Els seus impulsors, Ramon Mas i Ricard Planas, tenien molt clares les peculiaritats del seu projecte: «Pretenem seguir una línia clara que podríem catalogar de “ficció no realista”, formades per visions més o menys alterades del món on vivim.» Distopies, contracultura, crítica social... Tots aquests elements formen part de molts dels inclassificables títols que barregen reedicions (Kurt Vonnegut, Miquel Àngel Riera) amb apostes per autors catalans: Max Besora, Martí Sales, Antoni Munné-Jordà... Una mica més endavant, en el número 190 (maig 2013), en l'article «Cartografia de noves poètiques», destacàvem l'editorial **LaBreu** per ser el segell editorial que, a través de la col·lecció Alabatré, havia donat aixopluc i empenta a tota una plèiade de nous i noves poetes en llengua catalana. I tanmateix, obviàvem que el segell dirigit per Marc Romera i Ester Andorrà també disposa de Cicuta, La intrusa i Banda Ampla, col·leccions dedicades a la narrativa. Tanmateix, Romera i Andorrà han aconseguit que a hores d'ara LaBreu sigui coneguda i reconeguda com a segell que aposta per una poesia gens convencional, irreverent i creativa.

Però hi ha altres projectes destacables: els poetes Joan Duran, Esteve Plantada i Laia Noguera iniciaven el 2013 edicions **Terrícola**, aquest sí, dedicat exclusivament a la poesia, i que cada any publica tres novetats i enceta un circuit de presentacions per als seus autors. Una manera nova de funcionar que tothom ja ha pres perquè, com passa al món de la música, els poetes acostumen a vendre força més en les presentacions, en el contacte directe amb el públic, que no pas als volàtils taulells de les llibreries: en poden donar bona fe Lluís Calvo, Meritxell Cucurella-Jorba, David Caño, Ricard Mirabete, Enric Casasses o Mireia Vidal-Conte, que ja formen part del seu catàleg. Al seu rebuf, a Mallorca, ha aparegut **AdiA edicions** sota la tutela d'un altre poeta, Pau Vadell, que considera el seu projecte «pròxim, viral i maleït», i que té una realització i una estructura del tot artesanal, que recorda aventures com les de Jaume Aumatell al capdavant d'Emboscall.

Aquests segells també exemplifiquen el gust en l'edició. LaBreu és coneguda pels colors de la col·lecció Alabatré i el detall de la il·lustració de l'insecte; Males Herbes aposta pel verd i un dibuix minimalista referent al contingut; Terrícola realitza cada any un redisseny del format; AdiA ha adoptat la rusticitat com a signe d'identitat. Sempre atractius, sempre diferents, és una estratègia més a l'hora de distingir-se entre el col·lapse que els lectors poden trobar a les llibreries. I aquest és un altre dels aspectes que ha canviat si us plau per força.

Un altre projecte peculiar i molt cuidat és el d' **Edicions Sidilà**. Endegat el 2010 pels periodistes i escriptors Xavier Cortadellas i Judit Pujadó, s'ha anat centrant en temes més aviat tangencials o perifèrics com poden ser l'etnologia, la gastronomia o la divulgació científica, amb apostes tan extraordinàriament belles com *Els pobles perduts* i *Els pobles oblidats*, on les mirades de diversos escriptors evoquen indrets desapareguts o abandonats. I tot amb edicions d'exquisida presentació, que compten amb il·lustradors i dissenyadors molt personals.

No són, però, els únics, i sap greu deixar de banda tots aquests projectes que lluiten des de la petitesa per tirar endavant: **Raig Verd**, Amsterdam llibres i **Edicions del Periscopi** (molt atentes a la narrativa contemporània), **Alrevés** (especialitzada en novel·la negra, ara també en català), **Adesiara** (símbol d'erudició i clacissisme ben entès), **Témenos**, **Libres del Segle**, **Gregal**... I tantes altres. Entre les quals no volem oblidar un segell mig sabadellenc i mig santcugatenc, La Temerària editorial. De moment, han editat *Una cambra pròpia*, assaig de Virginia Woolf; han reeditat *Nocturn de Portbou* del barceloní Jaume Benavente, i han apostat per una rara, *Els meus millors pròlegs* de Ferran Escoda, un aplec de pròlegs inventats per a obres fictícies.

Com veiem, tota aquesta plèiade de segells s'han situat de forma deliberada a l'altra banda de l'oligopoli. Coneixen el seu públic potencial, que busca la diferència i l'aposta pel llibre-objecte, a diferència del lector de *best-seller*, que demana cada vegada més confort amb opcions com el llibre electrònic –pensem que acostumen a ser volums de cinc-centes pàgines o més.

Nous models de llibreria

Evidentment, la crisi del sector va afectar amb més força el principal contacte distribuïdor amb el públic: les llibreries. La tendència va ser la mateixa que en el món editorial, amb el tancament d'establiments emblemàtics a la ciutat de Barcelona (Catalònia, Proa Espais, Ona –que reobriria a Gràcia–...), però seguit per la proliferació de petites llibreries més especialitzades: la Calders, la **Nollegiu**, la **Impossible**, la **Casa Usher**, la **Pequod**... Totes elles defugen el model dels grans magatzems (FNAC, Casa del Libro, Abacus) i de llibreries generalistes mitjanes (Laie, Alibri, La Central), i aposten per una selecció molt personal del catàleg, la implicació directa –encara més, si cal– amb el públic i amb l'organització d'activitats –el treball de camp, vaja, més enllà de la simple presentació de novetats. A Barcelona i, és clar, a tot arreu. A Sabadell, per exemple, després que desapareguessin les llibreries Els Dies del carrer del Sol, la Sabadell del Passeig i la Kronos de la Rambla, els únics resistents foren la **Llar del Llibre**, avui traslladada a un espai més ampli i diàfan al carrer Sant Antoni, i la Paes de l'avinguda de la Concòrdia. Però també el concepte de petit local especialitzat amb moltes activitats ha aparegut a la nostra ciutat amb el **LibreRío de la Plata** del carrer Sant Jaume.

Imatge: A Sabadell, La Llar del Llibre va ser una de les llibreries que va resistir la crisi.

Entre la indústria i la cultura

Tot plegat, però, respon a una paradoxa que arrossega la cultura en general des de les revolucions burgeses i industrials: com es pot sostenir una activitat l'objectiu de la qual en els seus orígens no tenia res a veure amb la facturació? En les societats preindustrials, la literatura era, a grans trets, en mans de les classes dominants i religioses. Amb els anys, amb l'escolarització de les classes populars i amb la impremta, es va anar convertint en una activitat de consum més habitual i general. A Catalunya, després dels alts i baixos que ha patit la nostra literatura al llarg de la història, en època democràtica i amb els governs liberals de Jordi Pujol s'ha parlat molts cops del concepte «indústries culturals», malgrat que el model que s'oferia als creadors –però sobretot als editors– era l'uropeu de protecció estatal a base de subvencions. Així es va muntar una estructura que (semblava) havia de durar tota la vida, amb grans expectatives força irrealistes. Tot això, amb la ja repetida i fastiguejant crisi, i amb l'esgotament del model a causa dels abusos que se n'ha fet, ha saltat pels aires. Força gent havia aconseguit viure de la seva activitat, cosa més que lloable i desitjable, però ara s'han trobat que cal treballar «per amor a l'art», mai més ben dit.

Però com es resol aquesta dicotomia? És desitjable que els artistes d'un país no puguin viure de la seva creativitat? El neoliberalisme ho ha aprofitat per justificar moltes de les seves mesures emparant-se en el darwinisme: si una activitat no té interès per al públic, és a dir, per als consumidors, no cal que subsisteixi; el mercat ho regula fent-la desaparèixer.

Potser és un pensament pessimista, però em sembla que la situació es mantindrà durant uns anys més. D'una banda, els grans segells seguiran oferint allò que realment ven, el *best-seller* o *long-seller*, ampliant aquest negoci sobretot al llibre electrònic, mentre les editorials petites continuaran amb la pressió d'oferir aquelles obres que ajudin a fer el salt qualitatiu de la literatura pròpia i que vagin creant lectors. L'absència d'una crítica seriosa, contrastada i valorada, pot provocar que aquests projectes s'aïllin i es retroalimentin a si mateixos, amb la qual cosa la qualitat de les seves apostes disminueixi. Cal que el rigor i l'autocrítica guïïn editors i editores, fins ara massa atabalats amb la feina de subsistir. Els autors i editors de *best-seller* seguiran guanyant-

s'hi la vida i els altres, no. Els altres hauran d'esperar a guanyar un premi o una subvenció que mantingui la flama encesa. O simplement s'hauran de conformar amb veure els seus llibres publicats.

Som en un encreuament, en una situació que s'hauria de saber aprofitar per donar-li la volta al mitjà. Fa uns anys, amb l'empenta de les noves tecnologies, semblava que el llibre electrònic i l'autoedició havien arribat per canviar-ho tot; uns anys més tard, hem vist que funcionen en certs àmbits, però que no n'hi ha hagut per a tant. Sobretot perquè l'editorial que treballa bé és un sedàs que pot orientar els lectors cap a obres d'interès, mentre que ningú es dedica a destriar el gra de la palla de l'autoedició. La solució, però, tampoc crec que passi per tornar al model anterior, perquè la subvenció i el premi també provoquen el clientelisme. Potser es tracta de posar més facilitats als segells que optin per models de producció minimalista (aquells que publiquen menys de cinquanta títols l'any) perquè puguin créixer i així tornem a tenir més editorials mitjanes en català. Potser llavors aquestes editorials s'atreviran a seguir donant aixopluc als autors i autores que aposten pel risc i la qualitat, per la diferència. Així la societat, encara que no els compri o no ho faci de forma general, se'n pot fer més ressò d'allò que els autors del seu país els ofereixen. Les biblioteques són un bon punt de partida per treballar-hi, ja que és on sovint es creen i es fidelitzen lectors –i, encara que no ho sembli, segons el periodista de *El Periódico* Ernest Alós, «malgrat el que molts creuen té poc de subsidiat: subvencions i compres per a biblioteques sumen 3,7 milions d'euros, l'1,8% de la facturació. Menys que altres sectors de la cultura (que això sí, breguen amb un IVA del 21%, en lloc del 4% del llibre)»⁵. I faltaria un aspecte que per a molts pot ser considerat una politització de la cultura, però que trobo indispensable: un Estat que defensi la llengua i la literatura del país, que hi cregui de debò i que tingui totes les eines al seu abast per fer-ho. En aquest sentit, Albert Pèlach, president de l'Associació d'Editors en Català, quan li preguntaven des del diari *El País* què guanyaria el sector del llibre amb la independència, deia: «Doncs, sobretot, polítiques que generarien lectors i que protegirien el sector: llei de propietat intel·lectual, IVA superreduït, fins i tot desgravacions als grans lectors-compradors...» I afegia altres consideracions: «com deia Jaume Vallcorba, hem de començar a deixar de potenciar la producció i les eines de mercat per potenciar les que ens ampliïn la base de lectors. (...) Les partides de les compres per a biblioteques sí que ens han fet mal; el suport genèric era molt popular, però subvencionar-ho tot indiscriminadament, com es feia, avui no és sostenible i tampoc tenia futur. Entenc que s'hagi d'anar a risc compartit. Cal tenir un funcionament més professional; serà molt més sa per al llibre en català.»⁶ Potser també caldria incentivar el mecenatge (la iniciativa privada) amb mesures fiscals afavoridores, i facilitar l'associacionisme cultural. És a dir, cobrir tots els espectres possibles –àmbit privat, àmbit públic, àmbit popular. I per damunt de tot, deixar que la gent amb criteri faci la seva feina. El tot s'hi val dels darrers anys ha estat demolidor i ha permès que publicistes i economistes dictin en un camp on simplement haurien de ser engranatges en el camí del llibre cap al seu lector.

Qui sap si algú em dirà que tot això ja s'està fent, però que seguim sense sortir-nos-en. Llavors es tractaria d'obrir un debat de propostes, en el qual d'una vegada per totes els nostres polítics ens proposessin mesures amb cara i ulls per a un sector que mai no és prioritari en els seus programes, i que assessoren a cops de timó i segons els bufa el vent. Mentrestant, els escriptors i escriptores, els editors i editores, segueixen donant sentit al terme resiliència amb una barreja de pragmatisme i il·lusió.

David Madueño Sentís

1. PIÑOL, Rosa Maria. «**La edició en catalán se concentra**», *La Vanguardia*, 27 d'agost de 2006. ↵
2. PIÑOL, Rosa Maria. *Op. cit.* ↵
3. SERRA, Montserrat. «**2005-2015: La dècada que ha transformat el món editorial en català**», *VilaWeb*, 22 d'abril de 2015. ↵
4. PIÑOL, Rosa Maria. *Op. cit.* ↵
5. ALÓS, Ernest. «**Competir en català**», *El Periódico*, 11 de setembre de 2013. ↵
6. GELI, Carles. «**Estem començant a posar ja massa títols al mercat en català**», *El País*, 16 de setembre de 2014. ↵

Si t'ha agradat aquest article i vols rebre informació dels pròxims que publiquem, envia'ns el teu nom i el teu correu electrònic.

He llegit i acceptat les condicions establertes en l'[avís legal i política de privacitat](#).

David Madueño Sentís

Sabadell, 1976. Llicenciat en Filologia catalana per la UAB. Exerceix la docència, la correcció de textos i la crítica literària en revistes com *Quadern*, *Caràcters* i *Poetari*. Ha guanyat els premis Estrem i Fa de Falset (2008), Foment Literari (2008), La Mar de Lletres (2011) i Vila de Martorell al [...]

[Llegir més](#)

